

W okresie międzywojennym i po II wojnie światowej na terenie Wielkiej Brytanii osiedliła się liczna grupa Polaków. Wśród nich byli artyści, historycy sztuki i krytycy. Do ich grona należeli: Henryk Gotlib, Alicja Drwęska, Marian Bohusz-Szysko, Stefania Zahorska, Zygmunt Turkiewicz, Mieczysław Paszkiewicz, Feliks Topolski, Marek Żuławski, Teresa Jeleńska, Stanisław Frenkiel i wielu innych¹. W latach 90. do grona krytyków sztuki emigracyjnej dołączyli także m.in. Andrzej M. Borkowski i Jan Wiktor Sienkiewicz. Ich teksty o sztuce, recenzje z wystaw i eseje ukazywały się głównie w prasie polonijnej w języku polskim. Większość z nich przejawiała zamiłowanie do tradycji i dobrego warsztatu, sceptycznie podchodząc do awangardowych wydarzeń artystycznych, które coraz częściej gościły w brytyjskich galeriach.

Wśród krytyków związanych z polską emigracją byli jednak nieliczni, którzy starali się zgłębić i zrozumieć współczesne trendy. Jedną z pionerek, otwartych na nowe doświadczenia artystyczne była Jasia Reichardt. Wykształcona w Wielkiej Brytanii siostrzenica Franciszki Themerson, przeżyła holokaust i po wojnie dołączyła do swojej rodziny w Londynie. Ta wybitna krytyk sztuki, kurator i autorka licznych publikacji przez kilkadziesiąt lat pełniła wiele ważnych funkcji w prestiżowych instytucjach brytyjskich². Była także kuratorem znaczących

wystaw m.in. *Fluorescent Chrysanthemum* (1968), będącej prezentacją współczesnej eksperymentalnej sztuki japońskiej³, *Cybernetic Serendipity* (1968) czy *Electronically Yours* (1998), ekspozycji portretów elektronicznych w Metropolitan Museum w Tokyo. Reichardt była redaktorem *Cybernetic serendipity: the Computer and the Arts*, specjalnego wydania magazynu „Studio International”. W latach 1965–1977 regularnie wydawała program o sztuce „Forum Krytyków” dla BBC. Od początku lat 90. żywo interesowała ją powiązania sztuki z nauką, czego owocem były artykuły do miesięcznika „New Scientist”. Jasia Reichardt jest obecnie wybitną specjalistką sztuki komputerowej. Współczesne zjawiska artystyczne stały się również przedmiotem zainteresowań Anny Moszyńskiej, wykładowcy, wybitnej krytyk i autorki książek o sztuce, która pod koniec lat 80. zainicjowała pierwsze kursy sztuki współczesnej w Sotheby’s Institute w Londynie.

Pod koniec lat 60. w Wielkiej Brytanii nastąpił kryzys krytyki artystycznej. Marian Szysko-Bohusz w artykule *O polskich plastykach – bez taryfy ulgowej*, napisał:

Drodzy czytelnicy może zauważyli, że od wielu miesięcy przestałem się wypowiadać w prasie o wydarzeniach w sztuce dzisiejszej. Po prostu zaniemówiłem. Przyczyna tkwi w niemocy myśli (a stąd bezradności pióra), którą wywołał we mnie widok nieprawdopodobnego chaosu, szarlatanerii, aroganckiej impotencji i kompletnej zraty podstaw sądenia, które panują, w przytłaczającej większości na pokazach i wystawach [...] ⁴.

George Baker na łamach magazynu „October” podsumował: „Nigdy nie było tak trudno zajmować się krytyką

¹ Autorami tekstów o sztuce byli także: Tymon Terlecki, Bronisław Przyłuski, Adam Kossowski, Józef Natanson, Antoni Wasilewski, Bogdan Czaykowski, Czesław Dobek, Stanisław Kowalski, Stefan Arvay, Józef Czapski, Teresa Skórzewska, Halina Sukiennicka, Krzysztof Miklaszewski czy Czesław Poznański (Żuławski i Frenkiel czytali także recenzje własne i prasowe na antenie polskiej sekcji BBC), sporadycznie nawet Marian Hemar i Stefania Kossowska, Jan Bielatowicz, Zygmunt Nowakowski. W latach 80. XX wieku do grupy krytyków sztuki w Londynie dołączyli: Andrzej Dzierżyński (BBC) i przede wszystkim Andrzej Borkowski („Dziennik Polski” i „Dziennik Żołnierza”, BBC), a później Jarosław Koźmiński. Lista autorów tekstów krytycznych pochodzi z książki: Supruniuk 2006: 12.

² Od 1963 do 1971 roku pełniła funkcję asystenta dyrektora Instytutu Sztuki Współczesnej w Londynie. W latach 1974–1976 była dyrektorem Galerii Sztuki Whitechapel, a w latach 1989–1998 Artec Biennale w Japonii. Patrz tekst Eleonory Jedlińskiej w tym tomie.

³ <https://archive.ica.art/bulletin/fluorescent-chrysanthemum-revisited/>.

⁴ Szysko 1967: 6–7.

artystyczną” („Never has it been more difficult to practice art criticism”)⁵. Obszernie zagadnienie brytyjskiej krytyki w obliczu kryzysu analizował w swojej dysertacji J. J. Charlesworth⁶.

Jedną z przyczyn impasu był fakt, że krytycy stali się poniekąd kuratorami wystaw i pracując na rzecz artystów oraz instytucji, zatracili niezależność. Brytyjski krytyk polskiego pochodzenia Waldemar Januszczak jest autorem, słynnego cytatu dotyczącego właśnie tej kwestii. Pisał on: „Problemem współczesnego świata sztuki nie są żądni pieniędzy ludzie, bo oni zawsze byli, ale «piraci», którzy przejęli statek. Mam oczywiście na myśli okropny gatunek, jakim są kuratorzy”. Wielokrotnie powtarzał: „Kiedy zaczynałem pisać o sztuce nie było kuratorów”⁷. Z tą opinią nie zgodził się jednak Adrian Searle, który w jednym z wywiadów wyznał: „Sam byłem kuratorem kilku wystaw i nie uważam, by to rodziło kryzys. Myślę, że to dobrze, kiedy krytyk potrafi wziąć odpowiedzialność za swoje oceny i poglądy w praktyce”⁸.

Searle uważał, że trwający kilka dekad kryzys miał związek z prasą i pewnym rozproszeniem, ponieważ we współczesnych czasach jest wiele sposobów uprawiania sztuki i nie ma jednej metody, żeby o niej pisać, a redaktorzy gazet „szukają raczej tekstów tak dalece wolnych od teorii, jak to tylko możliwe”⁹.

Do czołówki najbardziej opiniotwórczych przedstawicieli współczesnej krytyki artystycznej w Wielkiej Brytanii należą m.in.: Iwona Blazwick i wspomniany Waldemar Januszczak. Te dwie charyzmatyczne osobowości, kierują się innymi priorytetami w ocenie dzieł sztuki. Mają jednak coś, co niewątpliwie je łączy, a mianowicie doskonałe zdolności adaptacyjne do warunków, w jakich musi pracować współczesny krytyk artystyczny, by odnosić sukcesy, i polskie korzenie.

Waldemar Januszczak

Waldemar Januszczak zaliczany jest do grona dwudziestu najbardziej znaczących krytyków brytyjskich. Jako znawca sztuki dawnej i miłośnik kunsztu wielkich mistrzów jest poniekąd kontynuatorem tradycyjnej krytyki artystycznej, nie ignorując jednak

współczesnych wydarzeń artystycznych. Urodził się 12 stycznia 1954 roku w Basingstoke, w hrabstwie Hampshire, w rodzinie polskich emigrantów politycznych, którzy po zesłaniu na Syberię w 1947 roku osiedlili się w Wielkiej Brytanii. Jego ojciec – policjant z Sanoka przed wojną zajmował się demaskowaniem komunistów. Po przybyciu do Anglii pracował na kolei, gdzie zginął w czasie pracy, potrącony przez pociąg¹⁰. W filmie *Holbein: Eye of the Tudors* krytyk wspominał, iż do ukończenia jedenastego roku życia uczęszczał do szkoły podstawowej św. Anny w Caversham na przedmieściach Reading. Następnie kontynuował naukę w Kolegium Bożego Miłosierdzia w Fawley Court, Henley-on-Thames – szkole założonej przez Zgromadzenie Księżki Marianów z myślą o dzieciach polskich emigrantów. Od dzieciństwa w ciemnym, ponurym mieszkaniu przyjaciela matki rozwijał pasję i zainteresowania barwnym światem dzieł sztuki. Ukończył historię sztuki na uniwersytecie w Manchesterze, a swój pierwszy tekst krytyczny opublikował w *Prima Aprilis* 1977 roku. Data ta okazała się szczęśliwa, ponieważ dała początek jego błyskotliwej karierze.

W latach 1979–1987 został głównym krytykiem w „Guardianie”¹¹. Równocześnie, pracując dla radia i telewizji był jednym z założycieli *Late Show* w BBC2, prezentował *Kalejdoskop* w Radio 4, *Meridian* w BBC World Service i regularnie pisał na *Forum Krytyków* w Radio 3. W 1990 roku został szefem działu sztuki w brytyjskiej telewizji Channel 4, by po dziewięciu latach objąć tam stanowisko redaktora naczelnego ds. sztuki, które piastował do 2006 roku. Jego sukcesem była popularyzacja nagrody Turnera w telewizji i stworzenie *J'Accuse strand*. W 1997 roku brał udział w dyskusji *Death of Painting* po rozdaniu nagrody Turnera.

Pracując w mediach Waldemar Januszczak odszedł od dotychczasowych schematów, wprowadzając obrazoburcze praktyki¹². Jego cotygodniowa seria *Without Walls* była kontrowersyjna, ale zdobyła wiele nagród telewizyjnych¹³. Jednak największym osiągnięciem Januszczaka była produkcja z udziałem umierającego dramaturga Denisa Pottera. Od roku 1992 rozpoczął pracę jako krytyk sztuki dla „The Sunday Times”, w której pracuje do dziś i dwukrotnie został wybrany Krytykiem Roku przez Press Association. Rok później krytyk przejął programy muzyczne na Channel 4, co zaowocowało wprowadzeniem do telewizji festiwalu Glastonbury, po czym

⁵ Backer 2002: 200.

⁶ Charlesworth 2016.

⁷ <https://quotesgram.com/waldemar-januszczak-quotes/>; <https://citatis.com/a1406/> [dostęp: 17.11.1921]: “The real problem with the art world is not the money men scavenging in its wake – they’ve always been there – but the pirates who’ve taken over the ship. I am thinking, of course, of that awful art world species: the curator”.

⁸ Zmysłony 2016.

⁹ Zmysłony 2016.

¹⁰ Januszczak 2006.

¹¹ Przez krótki czas pełnił także funkcję redaktora artystycznego.

¹² Brown 2016: 146.

¹³ M.in. nagrody: Baftas, Emmy i RTS.

rozpoczął coroczne transmisje z Glyndebourne i stworzył program muzyczny White Room.

Januszczak odniósł ogromny sukces w popularyzowaniu sztuki na wielu płaszczyznach. Jego komentarze i filmy, które powstają w studio ZCZ¹⁴, są obecne na platformach internetowych, m.in. na YouTube. Prowadzi on także stronę internetową Waldemar.tv, na której oprócz biogramu i linków do mediów społecznościowych, znajduje się archiwum, zawierające jego artykuły sięgające drugiej połowy lat 90. Aktywnie udziela się także i komentuje aktualne wydarzenia artystyczne na Tweeterze i Instagramie. Przywiązany do sztuki dawnych mistrzów i tradycji postimpresjonizmu, ostrożnie podchodzi do wielu współczesnych wydarzeń artystycznych, ale podkreśla, że trzeba słuchać i starać się zrozumieć przekaz artystów, bo żadne dzieło nie powstaje bezcelowo¹⁵.

Jest twórcą ponad trzydziestu filmów o sztuce. Ich tematyka jest bardzo rozległa. W obrębie jego zainteresowań byli mistrzowie średniowieczni, twórcy renesansu, baroku, rokoka oraz impresjoniści i ich spadkobiercy, m.in. Picasso (2001), Gauguin (2003), Van Gogh (2004), Toulouse Lautrec (2006), czy Manet (2009). W swoich filmach prezentował sylwetki mniej znanych i niedocenianych twórców brytyjskich, takich jak William Dobson czy Walter Sickert. Kilka produkcji poświęcił również architekturze i sztuce islamu (Paradise Found z 2007 roku)¹⁶. Każdy film poparty jest rozległymi studiami na dany temat. W jednym z wywiadów Januszczak wyznał, że przygotowując produkcję o renesansie, zakupił i przestudiował około dwustu książek¹⁷. Zawsze jego celem jest pokazanie czegoś nowego, interesującego, czego widz dotychczas nie miał szansy zobaczyć. Styl jego wypowiedzi jest bardzo swobodny i nasycony humorem. Dzięki klarownym i przystępnym prezentacjom, jego dokumenty przyciągnęły ogromną liczbę odbiorców. Doskonałym przykładem mogą być filmy poświęcone impresjonistom. Na wstępie krytyk pojawia się w towarzystwie aktorów groteskowo odtwarzających scenki z arcydzieł wielkich mistrzów. Żatrobliwy wstęp nie wyklucza jednak pełnego profesjonalizmu, z jakim ukazuje scenerie, techniki i kontekst historyczno-kulturowy poszczególnych arcydzieł Moneta, Maneta, Renoire'a czy Seurata, a potem Cézanne'a, tłumacząc niemal każdy aspekt malarstwa tego okresu, odwiedzając miejsca, przywołując

ówczesną atmosferę. Januszczak, zauważa, że impresjoniści kojarzeni są z pejzażem, tymczasem on dostrzega w ich malarstwie pakt z człowiekiem, któremu artyści poświęcali najczęściej uwagi. Przykładem może być Degas czy Gustav Caillebotte, a także Morrisot czy Casatte. Jego komentarze są bardzo przekonujące, jest sugestywny, pełen pasji, a jego produkcje zawierają wiele cennych faktów, informacji i przemyśleń. W prawie dwugodzinnym dokumencie poświęconym Gauguinowi podąża śladami artysty od wczesnego dzieciństwa, odwiedzając zrujnowaną posiadłość w Peru, gdzie kilkulatni Paul po śmierci ojca mieszkał wraz z matką u krewnych. To tam poszukuje genezy twórczości artysty i jego zamiłowań do sztuki prymitywnej.

W niektórych filmach głównym motywem są nierozwikłane zagadki dotyczące poszczególnych dzieł sztuki, które stara się rozwiązać. Doskonałym przykładem może być film poświęcony arcydziełu *Portret małżonków Arnolfinich* Jana van Eycka. Krytyk z niesmakiem odnosi się do informacji katalogowej National Gallery w Londynie, która pomija wymiar symboliczny obrazu, sprowadzając go do rangi zwykłego portretu. Krok po kroku, stosując analizę porównawczą i zasięgając opinii ekspertów, stara się dotrzeć do prawdziwej istoty przedstawienia.

W serii poświęconej Ameryce pokazuje sztukę w bardzo szerokim kontekście, nakreślając realia amerykańskiej kultury. Ukazuje miejsca ukryte w głębi kontynentu, o których słyszeli tylko nieliczni Europejczycy, a które stały się istotnym czynnikiem kształtującym sztukę za oceanem.

Kolejnym interesującym tematem, który przyciągnął uwagę krytyka, jest współczesna twórczość artystów z Kazachstanu, która stała się przedmiotem innego dokumentu.

Sposób, w jaki Waldemar Januszczak opowiada o sztuce, sprawił, że porównuje się go do Davida Attenborough, który z analogiczną pasją i zaangażowaniem przedstawia świat przyrody¹⁸.

Januszczak jest także autorem kilku bardzo interesujących książek, do których należą: *Techniques of the World's Great Painters*, *Sayonara, Michelangelo: Sistine Chapel Restored and Repacked*, czy wstęp do *A Forger's Tale: Confessions of the Bolton Forger*, napisanej we współpracy z Shaunem Greenhalgh'em.

¹⁴ Chincz 2016.

¹⁵ Chincz 2016.

¹⁶ Pełen wykaz filmów dostępny jest na stronie internetowej www.waldemar.tv

¹⁷ www.waldemar.tv

¹⁸ <https://janetomlinson.com/hidden-treasures/> [13.12.2021], powtórzone: <https://waldemar.tv/#>.

Wraz z Damienem Hirstem napisał także *Dark Trees* i był jednym ze współautorów *Mat Collishaw: The Centrifugal Soul*.

W 2017 roku Waldemar Januszczak otrzymał polskie obywatelstwo¹⁹. Miało to wpływ na większe zainteresowanie krytyką polską sztuką na terenie Wielkiej Brytanii. Czuje sentyment do kraju swoich rodziców i kiedy w maju 2021 roku do National Gallery w Londynie zawiązał obraz *Mikołaj Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem* autorstwa Jana Matejki, zrealizował krótki film o tym wydarzeniu. Przedstawił płótno polskiego artysty w kontekście historycznym, podkreślając patriotyzm polskiego malarza. Pokazując dzieło Matejki, wskazał na jego głębokie przesłanie i wymiar religijny. Prezentacji towarzyszyły liczne akcesoria i muzyka Chopina, które tworzyły niepowtarzalną atmosferę, zachęcającą wielu widzów do odwiedzenia galerii²⁰. Kolejnym wątkiem polskim komentowanym przez krytyka była wystawa sztuki Młodej Polski (*Young Poland*) w William Morris Gallery w Walthamstow, we wschodnim Londynie. Januszczak pisał o niej w artykule *The Poles are Britain's silent minority. But their art has begun to speak* (Polacy są cichą mniejszością brytyjską, ale ich sztuka zaczęła mówić). Powstał także krótki film, w którym zabiera on brytyjską publiczność w podróż do świata Witkiewicza, Jasnorzewskiej czy Karola Kłossowskiego.

Zainteresowanie ojczyzną rodziców coraz częściej pojawia się w wypowiedziach Waldemara Januszczaka w mediach społecznościowych. Na Instagramie i Tweeterze zamieszcza on liczne ciekawostki dotyczące Polski. Przed świętami pojawiło się także zdjęcie choinki udekorowanej, jak sam podkreślił, w „polskim stylu”.

Iwona Blazwick

Do grona najbardziej wpływowych, współczesnych krytyków jest także zaliczana Iwona Blazwick (Błaszczuk)²¹. Jej działalność wpisuje się w nurt krytyki awangardowej, gdzie krytyk staje się również kuratorem wystawy. Priorytetem Blazwick jest promocja współczesnych kierunków i twórców, których nie przeciwstawia tradycji, ale ukazuje ich działalność jako kontynuację osiągnięć przeszłości. Urodziła się 14 października 1955 roku w południowym

Londynie w Blackheath, w rodzinie polskich emigrantów, którzy w 1947 roku przybyli do Wielkiej Brytanii. Jej rodzice byli architektami, oboje malowali i interesowali się wydarzeniami kulturalnymi. Wspominała, że „Najważniejszą rzeczą dla nich był Festiwal of Britain, więc cały czas chodziliśmy do South Bank, a zwłaszcza do galerii Hayward”, zapamiętała także wystawę Expo w Szwajcarii²². Miało to ogromny wpływ na kształtowanie jej poczucia estetyki, gdyż „dorastała ze sztuką współczesną”, dostrzegając jej związek z architekturą jako przestrzenią wystawienniczą. Przez pewien czas rozważała architekturę jako przyszłą ścieżkę kariery, jednak towarzysząca jej biurokracja zniechęciła ją na tyle, że wybrała inną drogę. Studiowała anglistykę i sztuki piękne na Uniwersytecie w Exeter. Jej praca końcowa była poświęcona twórczości Henry'ego Moore'a²³. Po studiach pracowała jako recepcjonistka w wydawnictwie, a następnie została asystentem kuratora w Instytucie Sztuki Współczesnej pod kierunkiem Sandy Nairne, byłego dyrektora National Portrait Gallery²⁴. Jej pierwszą wystawą były *Przedmioty i rzeźby* (1981), która obejmowała prace artystów Billa Woodrowa, Richarda Deacona, Anisha Kapoora i Antony'ego Gormleya.

W latach 1984–1986 była dyrektorem Galerii AIR, a następnie piastowała funkcję dyrektora do spraw wystaw w Instytucie Sztuki Współczesnej (Institute of Contemporary Art – ICA). To właśnie wtedy w kierowanej przez nią placówce, w 1991 roku, miała miejsce pierwsza indywidualna ekspozycja brytyjskiego artysty Damiena Hirsta. Rzeźby z niedopałków papierosów i worka kolostomijnego w szklanej gablocie, wycenione na 12 000 funtów, budziły ogromne emocje, a wystawa trafiła na pierwsze strony gazet. W wywiadzie z Marcusem Fieldem w 2010 roku Blazwick przypisuje Hirstowi duży udział w popularyzowaniu sztuki współczesnej w ciągu ostatnich dwudziestu lat²⁵.

W późnych latach 80. i wczesnych 90. Blazwick wprowadziła nową formułę ekspozycji artystycznych, przenosząc je z galerii do alternatywnych przestrzeni, takich jak puste sklepy i budynki przemysłowe. Był to początek jej późniejszych aranżacji, w których zastąpiła białe ściany galerii surowymi przestrzeniami. „Kolejną wielką rzeczą, która napędzała to wszystko, był alkohol”²⁶ – wspominała. „Ludzie Becków biegali po mieście i oferowali darmowe drinki. To zmieniło pierwszy pokaz, jaki zrobiłem w Air Gallery z ekskluzywnego

¹⁹ Chincz 2016.

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=eFZC7X3tuFs> [dostęp: 29.11.2021].

²¹ Iwona Blazwick w wielu wywiadach podkreślała swoje polskie korzenie. Nażwisko Błaszczuk zmieniła z powodów formalnych, bo było bardzo trudne do wymówienia i napisania przez Brytyjczyków. Wielokrotnie je przekreślano, co wpłynęło na jej decyzję o zmianie. W jednym z wywiadów wspominała, że czasami żałuje tej decyzji.

²² Wroe 2006.

²³ Wroe 2006.

²⁴ Salter 2015.

²⁵ Field 2010.

²⁶ Field 2010.

wieczoru w przyjęcie uliczne”²⁷. W połowie lat 90. XX wieku pracowała jako niezależny kurator w Europie i Japonii. W tym samym czasie pełniła także funkcję dyrektora do spraw zamówień z zakresu sztuki współczesnej w Phaidon Press²⁸.

W latach 1997–2001 jako kurator, a następnie szefowa działu wystaw w Tate Modern w Londynie współtworzyła nowy model ekspozycji kolekcji oraz partycypowała w tworzeniu projektu przyszłego programu muzeum, włączając zamówienie na Halę Turbin. Główną zasługą Iwony Blazwick było pogrupowanie tematyczne, a nie chronologiczne dzieł z kolekcji Tate Modern²⁹. Była współkuratorką przełomowej wystawy inauguracyjnej *Century City*³⁰. Zaprezentowano na niej dziewięć metropolii światowych, w których w określonym czasie wykształciła się odrębna kultura, czyniąc z nich ośrodki głównych ruchów artystycznych i intelektualnych.

Od 2001 roku Iwona Blazwick opuściła Tate, by objąć stanowisko dyrektora po Katharine Lambert w Whitechapel Gallery w Londynie³¹. Jest to instytucja bardzo prestiżowa, utworzona w 1901 roku, aby przybliżyć sztukę najuboższej części miasta. W Whitechapel Gallery swoje pierwsze pokazy mieli artyści żydowscy, często z Polski, którzy wyemigrowali do Wielkiej Brytanii, m.in. Jacob Epstein, David Bomberg, Jacob Kramer czy Alfred Wolmark. Sławę zyskała w latach 50. XX wieku, kiedy wystawa „This is Tomorrow” zapoczątkowała karierę artystów pop-artu, w tym Richarda Hamiltona i Eduardo Paolozziego. W latach 80., pod dyrekcją Seroty, wystawiano tam prace Gormleya i Carla Andre. W Whitechapel Gallery w 1983 roku prezentowano prace mało wówczas znanej Fridy Kahlo. Od momentu przejścia galerii Iwona Blazwick oprócz programu ekspansji, przywróciła jej funkcję placówki promującej awangardę. Umożliwiły to fundusze pozyskane z aukcji prac podarowanych przez jej przyjaciół artystów i Heritage Lottery Fund. W ramach tej instytucji, w 2005 roku ustanowiono Max Mara Art Prize for Women, przyznawaną co dwa lata. Jest to jedyna nagroda za sztukę wizualną dla kobiet w Wielkiej Brytanii i ma na celu promowanie artystek, umożliwiając im rozwój. W galerii prezentowano m.in.

instalację Goshki Macugi, artystki nominowanej do nagrody Turnera, a także retrospektywę wystawę nowojorskiej malarki Alice Neel. Blazwick uważa promowanie sztuki feministycznej za bardzo istotną kwestię w wymiarze globalnym. W jednym z magazynów stwierdziła:

Mam nadzieję, że obecność artystek na biennale sztuki, w międzynarodowych programach wymiany i na platformach cyfrowych zainspiruje kobiety w regionach, w których ortodoksja religijna i społeczna sprawia, że są niewidziane i zmusza je do milczenia, by mogły bronić swojej wolności³².

W ramach nowego programu Whitechapel odbywają się także coroczne prezentacje pod patronatem Bloomberg Commission, które, analogicznie do Unilever Series, dają artystom możliwość aranżacji ceglanej przestrzeni Galerii Whitechapel 2. Blazwick w jednym z wywiadów wyznała, że zainspirował ją zgiełk panujący na Hight Street w okolicy Whitechapel:

Scena kulturalna w tej okolicy jest niezwykle burzliwa [...] W okolicy są 104 galerie, więc chciałam czegoś powolnego, cichego, do którego można wrócić i co z czasem będzie rezonować³³.

Oprócz Goshki Macugi na początku drugiej dekady XXI wieku w ramach tej inicjatywy swoje prace prezentowali Claire Barclay, Josiah McElheny, Giuseppe Penone³⁴. W 2020 roku aranżację wizualno-akustyczną *Can You Hear Me* wykonała tam hinduska artystka Nalini Malani).

Jest autorką licznych monografii współczesnych artystów, a także opracowań dotyczących ruchów artystycznych, wystaw czy instytucji³⁵. Píše teksty krytyczne do wielu czasopism i okazjonalnie publikuje recenzje i komentarze dla te-

²⁷ Field 2010.

²⁸ Phaidon Press jest światowym wydawcą książek o sztuce, architekturze, wzornictwie, modzie, fotografii i szeroko pojętej kulturze. Firma ma siedzibę w Londynie i Nowym Jorku, a jej biura znajdują się też w Paryżu i Berlinie.

²⁹ Salter 2015.

³⁰ <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/century-city> [dostęp: 23.11.2021].

³¹ Blazwick 2015.

³² Blazwick 2018.

³³ Field 2010.

³⁴ Josiah McElheny, *The Past Was A Mirage I Had Left Dale Behind*, instalacja gościła w Whitechapel Art Gallery w Londynie do 20 lipca 2012 roku. Tworzyło ją siedem ogromnych lustrzanych rzeźb, składających się z ekranów, które nieustannie odtwarzały abstrakcyjne filmy oraz zniekształcały, załamwały i mnożyły zarówno filmy, jak i wszystko w sali. Kolejnym artystą był Giuseppe Penone, którego odlew drzewa z brązu, z promienistym, złocistym wnętrzem, rozpościerającym się w poprzek kolumnowej empy, pokazywano do stycznia 2013 roku.

³⁵ Iwona Blazwick jest autorką monografii Gary’ego Hume’a (*Other Criteria*, 2012) i Corneli Parker (*Thames and Hudson*, 2013); brała też udział w opracowaniu monografii i katalogów wystaw takich artystów, jak: Hannah Collins, Keith Coventry, Elmgreen and Dragset, Fischli and Weiss, Ceal Floyer, Katharina Fritsch, Roni Horn, Ilya Kabakov, Alex Katz, Paul McCarthy, Cornelia Parker, Annie Ratti, Hannah Starkey,

lewizji BBC i Channel 4 oraz radia BBC. Jest także redaktorem serii książek *Documents of Contemporary Art*, wydawanej przez Whitechapel Gallery we współpracy z wydawnictwem MIT Press. Antologie zawierają najważniejsze teksty artystów, krytyków i historyków na istotne tematy dotyczące współczesnej sztuki.

Blazwick przez ostatnie lata wiele uwagi poświęcała zagadnieniom sztuki w przestrzeni publicznej. Wygłosiła na ten temat kilka wykładów, podkreślając przy każdej okazji, jak ważne jest promowanie współczesnej sztuki w konfrontacji z otoczeniem, co wyznacza nowe ścieżki percepcji i wprowadza poetycki nastrój. We wstępie do katalogu wystawy *Reconstruction 2*, która miała miejsce w ogrodach zamku Sudeley w 2007 roku³⁶ podkreślała, jak ważną rolę odgrywa kurator, który wkraczając ze sztuką do ogrodu, przerywa już ustaloną kompozycję kolorów, zapachów i widoków. Jest to według niej akt śmiałości, ale kuratorzy odważnie i bardzo sprytnie wyczuwają moment, w którym artysta może umieścić dzieło w kontekście otoczenia. Blazwick wraz z Organizacją NEON była współinicjatorem i kuratorem wystaw *Terrapolis* w szkole francuskiej w Atenach (2015), *On Noen Paths 2014 Project* w Narodowych Ogrodach Aten (2014), czy ekspozycji w Muzeum Archeologicznym w Mykenach (2019). Celem ekspozycji było wprowadzenie dzieł współczesnych twórców do istniejących przestrzeni publicznych, by nadać im nowy wymiar.

Iwona Blazwick od 2008 roku jest przewodniczącą Cultural Strategy Group, mianowaną przez Borisa Johnsona w londyńskim ratuszu. Jako osoba niezwykle zasłużona w dziedzinie sztuki otrzymała wiele nagród i tytułów³⁷, zasiadała w kilku komisjach zajmujących się przyznawaniem nagród artystycznych³⁸ oraz piastuje wiele ważnych funkcji społecznych³⁹.

Lawrence Weiner i Rachel Whiteread. Jest również twórcą antologii, w tym *Fresh Cream* w 2001 roku. Była redaktorem *Tate Modern: The Handbook and Century City*.

³⁶ Blazwick 2007.

³⁷ Była stypendystką Royal College of Art (2004). W 2008 roku Blazwick za wybitne zasługi dla sztuki otrzymała Order Imperium Brytyjskiego (OBE) oraz doktoraty honoris causa Plymouth University (2006), London Metropolitan University (2007), Goldsmiths' College (2010), University of the Arts (2011) i Middlesex University. Zasiadała w komisji selekcyjnej stypendium artystycznego Sky Academy.

³⁸ W tym Turner Prize (1993), Jerwood Painting Prize (1997), Wexner Prize 2002 (jako członek International Arts Advisory Council Ohio's Wexner Center), Clark Prize for Writing (2010 /2012) oraz Nagrodę Malarstwa Johna Mooresa (2012). Jest przewodniczącą Nagrody Artystycznej Max Mara dla Kobiet i stałym członkiem jury Nagrody Jarman Film London.

³⁹ Jest powiernikiem Harewood House w Yorkshire i zasiada w Radach Doradczych Rządowej Kolekcji Sztuki; Centrum Sztuki Brytyjskiej im. Paula Mellona.

* * *

Od początków istnienia krytyki artystycznej w Wielkiej Brytanii pisaniem i wypowiedzianiem się na temat sztuki zajmowało się wielu krytyków, a ich badania, recenzje i opinie wyznaczały kierunek jej percepcji. Do początku lat 70. XX wieku krytyka artystyczna była oparta na badaniach archiwalnych połączonych z wiedzą z zakresu historii sztuki i estetyki. Zapoczątkowane przez Williama Hazlitta i Johna Ruskina kryteria w pewnym sensie były kontynuowane przez członków Bloomsbury Group i kolejne pokolenia znakomitych krytyków. Bliskie były również polskim krytykom i historykom sztuki, którzy licznie przybyli do Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej. Ich publikacje, choć niezwykle cenne z punktu widzenia badaczy polskiej kultury emigracyjnej, pozostały jednak na marginesie badań brytyjskich. Do grona krytyków, którzy wpisali się do brytyjskiej historii sztuki, łącząc tradycje pracy krytyka z nowymi trendami panującymi w tej dziedzinie, należą Jasia Reichardt, Waldemar Januszczak, Iwona Blazwick i Anna Moszyńska.

Bibliografia

- Backer 2002 = George Baker and others, *Round Table: The Present Conditions of Art Criticism*, "October" 2002, 100: 200–228
- Blazwick 2007 = Iwona Blazwick, *Revolution in the garden*, *Reconstruction 2* at Sudeley Castle 2007
- Blazwick 2015 = *Director of the Whitechapel Art Gallery, Iwona Blazwick OBE on recognizing and supporting pioneering female artists*, "Womantology" 2015 (15.04.)
<http://www.womanthology.co.uk/director-of-the-whitechapel-art-gallery-iwona-blazwick-obe-on-recognising-and-supporting-pioneering-female-artists/> [dostęp: 16.11.2021]
- Blazwick 2018 = Iwona Blazwick, *Women in Arts*, „Frieze” 2018, (25.05.)
<https://www.frieze.com/article/women-arts-iwona-blazwick> [dostęp: 23.11.2021]
- Brown 2016 = Maggie Brown, *A Licence to Be Different: The story of Channel 4*, London 2016
- Charlesworth 2016 = J. J. Charlesworth, *Art Criticism: The Mediation of Art in Britain 1968–76*, Royal College of Art, London 2016

Była w Radzie Doradczej Documenta 13, Biennale w Stambule 2015 i Muzeum MAXXI w Rzymie.

- Chincz 2016 = Ula Chincz, Wywiad z Waldemarem Januszcakiem w Dzień Dobry TVN z 14.02.2016 <https://dziendobry.tvn.pl/a/polski-krytyk-sztuki-z-ktorym-licza-sie-brytyjczycy> [dostęp: 25.11.2021]
- Field 2010 = Marcus Field, *The highest priestess of Whitechapel*, "Evening Standard" 2010, 21 <https://www.standard.co.uk/lifestyle/iwona-blazwick-the-high-priestess-of-whitechapel-6527677.html> [dostęp: 25.11.2021]
- Januszczak 2002 = Waldemar Januszczak *Letter: Concepts of Art*, "Independent" 2002 (21.01.)
- Januszczak 2006 = Waldemar Januszczak, *Searching for the Father I never knew*, "The Sunday Times" 2006 (15. 01.) <https://waldemar.tv/2006/01/waldemar-januszczak-searching-for-the-father-i-never-knew/> [dostęp: 22.12.2021]
- Salter 2015 = Kate Salter, *Iwona Blazwick: I could have bought a Damien Hirst for a thousand quid*, "The Telegraph" 2015 (18.01.)

- <https://www.telegraph.co.uk/culture/art/art-features/11345847/Iwona-Blazwick-interview-I-could-have-bought-a-Damien-Hirst-for-a-thousand-quid.html> [dostęp: 16.11.2021]
- Supruniuk 2006 = Mirosław Adam Supruniuk, *Sztuka Polska w Wielkiej Brytanii*, Toruń 2006
- Szysko 1967 = Marian Szysko Bohusz, *O Polskich plastykach – bez taryfy ulgowej*, „Tydzień Polski” 1967, 10: 6–7.
- Wroe 2006 = Nicolas Wroe, Nicholas, *Grand Designs*, "Guardian" 2006 (19.08. 2006). <https://www.theguardian.com/artanddesign/2006/aug/19/art-ark> [dostęp: 22.12.2021]
- Zmysłony 2016 = Iwo Zmysłony, *To wszystko jakiś horror*, „Dwutygodnik.com” 2016, 191, (8.16.) <https://www.dwutygodnik.com/artykul/6683-to-wszystko-jakis-horror.html> [dostęp: 17.11.2021]

Summary

Polish art critics in Great Britain

Polish artists, art critics and intellectuals who settled in the post-war United Kingdom were very active and published many reviews and essays in the press of the Polish emigré community in Britain. Most of them showed a passion for tradition and good technique, being sceptical with regard to avant-garde artistic events, which were increasingly frequently hosted in British galleries. There were, however, a few critics associated with the Polish emigration who tried to explore and understand contemporary trends. One of them was the art critic, curator and art gallery director Jasia Reichardt, a specialist in the emerging field of Computer Art. Over several decades, she has performed many important functions at prestigious British institutions. She was also a curator of several significant exhibitions. Contemporary artistic phenomena have also become a subject of interest of the writer, art critic and lecturer Anna Moszyńska, who pioneered the study of contemporary art at Sotheby's Institute during the late 1980s.

Examining the history of British art criticism in the last two centuries, there have been around one hundred critics who played crucial roles in the public's perception of art. To this influential and inspiring group belong two critics who represent the second generation of Polish immigrants. These are Waldemar Januszczak and Iwona Blazwick, who are ranked as the most influential and famous individuals working in this field. These two charismatic personalities have different priorities in evaluating works of art. They have, however, something that undoubtedly unites them,

namely an excellent adaptability to the conditions in which the contemporary art critic must work.

Waldemar Januszczak developed a passion for art from his early childhood. As an expert in various art fields and an admirer the craftsmanship of the great masters, he works in the field of traditional art criticism. Despite his love for traditional art, he does not dismiss contemporary artistic events. Formerly the art critic for "The Guardian", he now writes for "The Sunday Times", and has twice won the 'Critic of the Year' award. He has achieved great success in popularising art on many levels, and has gradually become the most distinguished art critic in the United Kingdom. His reviews and films, which are created in his own studio (ZCZ studio), are present on various platforms, including online ones like YouTube. He also runs the website Waldemar.tv and actively uses Twitter and Instagram to express his opinions. He has produced over thirty documentaries about art, which are witty, full of important information and extremely interesting.

Iwona Blazwick (Błaszczyk) is also one of the most influential contemporary critics in the United Kingdom. She participates in avant-garde art criticism, in which the critic also becomes the curator of the exhibition. Blazwick's priority is to promote contemporary artists and trends, although she is not opposed to presenting artists deviating from tradition. She presents their activities as a continuation of the achievements of the past. As a director of prestigious galleries such as the Tate and the Whitechapel, she introduced

a new formula for art exhibitions, moving them from galleries to alternative spaces such as empty shops and industrial buildings. It was the beginning of her later arrangements, in which she replaced the white walls of galleries with raw spaces. She also expresses an interest in contemporary art in public spaces, and hence has been

co-curator of many important projects across Europe and Asia. Iwona Blazwick has been the president of the Cultural Strategy Group at City Hall, London, since 2008, appointed by Boris Johnson. As a person of great merit in the field of art, she has received many awards and titles, and holds many important social positions.